

jako organizační princip. „Následující texty jsou sledováním aktérů, klouzáním sítě vysokého umění na pozadí sítě umění nízkého,“ říká autor doslova (s. 37). To, že nepokrytě „fandí“ vysokému umění, které by jako jen jednoho z aktérů sítě rozhodně z hlediska teorie neměl povyšovat vůči ostatním, což naopak činí, je zcela v pořádku a sympaticky jdoucí proti soudobým trendům sociologie umění. Plné využití potenciálu ANT, a tím spíše s ohledem na autorovo „fandění“ existenci vysokého umění, by ale mohlo přispět k hlubšímu pochopení zkoumané dichotomie a k objasnění jejího, dnes často zpochybňovaného významu a práva na existenci. Zde ještě poznamenejme, že jediným (bohužel!) vodítkem, jak je ona ANT síť konstruována, jsou pojmy (respektive jim odpovídající aktéři) použité pro názvy kapitol ve druhé části. Jde například o kánon, autora, kýč, vzdělání či majetek etc.

Co však je knize třeba opravdu vytknout, je absence pokusu o hlubší vysvětlení problematiky tvorby nových aktuálních uměleckých kánonů a rekonstrukce těch starších v soudobé globální společnosti. Jak sám autor upozorňuje, právě kánony hrají významnou roli nejen při sociálním konstruování vysokého umění. (Slovo nejen je zde dodáno proto, že stejně jako autor i recenzent věří v existenci vysokého umění, ovšem ne nutně konstruovaného jako umění, oblíbené elitami). V této souvislosti je třeba poznamenat, že autor, a to nejen v této části, neformuluje žádná zřetelná stanoviska a teze. A bohužel, zřetelné vyjádření autorových poznatků chybí také v závěru práce. Opravdového vysvětlení, jak to tedy dnes s dichotomií vysokého a nízkého umění a s jejím právem na existenci opravdu je, se tedy ve své podstatě nedočkáme. Na druhou stranu ale autor seznamuje čtenáře se současnými přístupy, výsledky a perspektivami sociologického zkoumání této dichotomie. Navíc pak procházka všemi tématy (tedy ATN sítě), evokující spíše celou řadu otázek, než aby poskytla úplné vysvětlení, sympaticky nutí čtenáře k dalšímu studiu. K tomu dobře napomáhá i extenzivní seznam odborné literatury, v němž jsou obsažena (téměř) všechna významná díla, týkající se nejen řešení problematiky ale i sociologie umění jako celku.

V tomto smyslu je tedy recenzovaná publikace spíše velmi dobrým a čtivým úvodem do

témat, kterými se zabývá sociologie umění, než vysvětlením existence a smyslu dělení umění na vysoké a nízké. Na závěr jen dovětek: publikaci jako takovou lze čtenáři vřele doporučit.

Michal Kotík

Ivan Pfaff: *Francie a Čechy v Evropě národních států. Francouzská politika F. L. Riegra 1867–1878. Praha: Euroslavica, 2013, 260 str.*

Recenzovaná kniha Ivana Pfaffa se věnuje otázkám česko-francouzských vztahů v druhé polovině 19. století. Autor práce podrobuje pečlivému rozboru dosud neprozkoumanou vrstvu dlouho nepřístupných soukromých rukopisných pramenů, především soukromou korespondenci a osobní záznamy. Koriguje tak dosavadní představu o vnitřních poměrech českého politického jeviště sledovaného období v pokračujícím procesu emancipace českého etnika.

Konkrétně se Ivan Pfaff zaměřuje na politickou činnost Františka Ladislava Riegra, kterou tento politik samostatně rozvíjel ve věci prosazení českých zájmů ve Francii Napoleona III. Rozebírá zde zejména jedenáctileté období Riegrových francouzských politických aspirací během let 1867 až 1878.

Výchozí situací, jež způsobila revizi dosavadního politického programu a současně hledání nových cest prosazování české otázky, bylo dubnové vítězství rakousko-uherského vyrovnání, které zásadním způsobem znevýhodnilo postavení nevládnoucího českého etnika v Habsburské říši. Kromě změn v politickém programu se během tohoto období zpochybňoval i smysl setrávání na dosavadních pozicích austroslavismu. Z Riegrových iniciativ se proto začaly hledat nové cesty prosazování české otázky, a to především na mezinárodní evropské úrovni, zvláště pak v napoleonské Francii. Možnou úspěšnost tohoto směřování zaručovala rovněž celková mezinárodní situace. Francii totiž ohrožovalo Bismarckovo úsilí o mocenskou hegemonii v Evropě, což dávalo jistý společný základ pro možné spojení českých politických aspirací a francouzských zájmů.

Dále Ivan Pfaff zmiňuje fakt, že čeští politici, hledající francouzskou podporu proti Vidni, byli nevýhodně tím, že nevládli žádným vlastním propagačním a tiskovým aparátem (jenž například tradičně měli polští emigranti v Paříži). Do francouzského veřejného a politického diskurzu bylo třeba teprve pronikat a „překonávat tam nepochopení, předsudky a falešné informace“ (s. 21).

Zajímavě taktéž vyznívá Pfaffova interpretace cesty českých politiků (Palackého a Riegra) do Ruska v roce 1867. V návaznosti na historika Otto Urbana interpretuje Pfaff návštěvu Moskvy jako „první zřetelný článek v celém řetězu samostatných zahraničněpolitických aktivit české liberální buržoazie“ (s. 36) nikoliv tak, že by čeští politici „zradili“ prozápadní evropské zájmy či se od nich odvrátili. Podle Pfaffa šlo totiž o dva samostatné směry české politiky ve věci mezinárodního prosazování české otázky, jakkoliv rozporné tyto oba směry byly. Ohlasy těchto událostí sleduje Pfaff v rozboru dobového francouzského tisku a osobní korespondence aktérů. Ostatně analýza dobového diskurzu hraje v knize velkou roli. Na základě rozboru zahraničního a českého domácího tisku (především Národních listů, Řípu a dalších tiskovin) nacházíme mnohá svědectví odrážející dobovou vnitřní a mezinárodní politickou situaci.

Kromě toho autor v bádání věnuje velkou pozornost pečlivému rozboru soukromé korespondence a detailní rekonstrukci řetězce jednotlivých událostí. V oblasti autorova zájmu se zároveň ocitají osobní konexe a postupně navazování kontaktů Riegra s představiteli francouzských mocenských a politických elit, jež výrazně ovlivňovali dobové dění nejen ve Francii.

Jak poznamenává autor, francouzské cesty Františka Ladislava Riegra zpětně ovlivňovaly vnitřní politiku a dodávaly jí značné sebevědomí. Svědčí o tom i Riegreem sestavené memorandum Napoleonovi III. (*Mémoire sur la question Bohême*), jež lze považovat za logickou bilanci jeho první pařížské cesty v březnu roku 1869. Podle Pfaffa lze Riegrovo memorandum považovat za první dokument české moderní diplomacie a zahraniční politiky, mimo jiné proto, že na základě vyvážené státoprávní a jiné argumentace

vyděluje český stát z habsburské říše a prezentuje ho jako nezávislý neutrální stát po boku Francie.

Navzdory tomu, že byly často pokusy o uznání českých snah slabé a selhávaly, zanechávaly v mezinárodní a domácí politice nesmazatelné stopy. Kromě *Mémoire sur la question Bohême* šlo především o memorandum českých zemských poslanců ze dne 8. prosince 1870, dovolávající se práva svobodného národního sebeurčení. Ačkoliv v době svého sepsání se memorandum netěšilo velkému ohlasu a dokonce upadlo v mezinárodních česko-francouzských vztazích v zapomnění, sehrálo velice důležitou roli mnohem později, a to při „znovuobjevení“ české protestní nóty ve Francii po téměř padesáti letech, kdy v roce 1915 posloužilo jako revoluční odkaz pro československý zahraniční odboj. Dále pak ve státoprávním roce 1918 „připadla protestu významná úloha v rozhodném stadiu československého zápasu o první spojenecké uznání československé státnosti“ (s. 163).

Dále zde zaznívá ohlas francouzské politiky v Riegrově konceptu výzvy prezidiu říšské rady z listopadu 1877. Šlo zde především o posílení české samostatné politické reprezentace navenek a rovněž o proměny působení vnitřní české politické scény. Kromě toho, jak uvádí Pfaff, „francouzské podněty intenzivně formovaly politické vědomí české občanské společnosti, její sociální a kulturní identitu“ (s. 222).

Četné pařížské cesty hodnotí Ivan Pfaff současně jako důležité pro českou reprezentaci mezi zahraničními politiky a diplomaty, s nimiž se František Ladislav Rieger v Paříži setkával (zejména u příležitosti cesty na podzim roku 1875). Na druhou stranu se z knihy dozvídáme, že Francie – přinejmenším někteří její politici – hodlala použít spojení s Čechy (stejně jako s ostatními slovanskými národy) jako páku proti „německému obroví“ (s. 199).

V závěrečné části knihy Ivan Pfaff rozebírá důvody neúspěšnosti Riegrovy politiky. Radí mezi ně politická řešení Berlínského kongresu z roku 1878, který konzervoval dosavadní evropskou mocenskou rovnováhu, osamělost a ojedinelost Riegrových – jakkoliv často vizi onářských – iniciativ. V neposlední řadě sehrál velkou roli nezáměr o podporu i té době slabého českého spojence ze strany samotné Francie, jež

po mnoha krizích znovu vstupovala na jeviště vysoké evropské politiky a preferovala spojení jiné.

Nicméně Riegrova politika byla podle Pfaffa nejen počátkem celé české moderní zahraniční politiky, na níž posléze navazoval T. G. Masaryk, ale především byla „směrodatnou komponentou českého evropanství a českým hledáním cesty k Evropě“ (s. 200), která natrvalo ovlivnila české národní hnutí a proces novodobého českého politického formování.

Výklad knihy však nesetrvává pouze v rovině Riegrovy politické činnosti. Na svou dobu ojedinele Riegrovy politické a diplomatické iniciativy zařazuje Pfaff do širších celoevropských souvislostí, zejména sleduje rozvoj Bismarckovy politiky a částečně výkyvy proruských zájmů. Výklad tak probíhá ve třech rovinách: politické a diplomatické cesty F. L. Riegra, dobový ohlas jeho činnosti ve veřejném zahraničním a domácím diskurzu, a to vše na pozadí širších společenských a politických změn na mezinárodním jevišti evropské politiky.

Většinou se však vyprávění pohybuje v relativně úzkém časovém a tematickém rámci. Tato zvláštnost je současně přínosem knihy. Dokonale podrobné vylíčení francouzské činnosti Františka Ladislava Riegra a její zařazení do širších kauzálních souvislostí pomáhá pochopit a dokreslit celkový obraz rodící se emancipace českého národa na prahu jeho politického formování.

Alena Marková

Hana Hašková (ed.): *Fenomén bezdětnosti v sociologické a demografické perspektivě*. Praha: SOÚ AV ČR, 2006, 166 str.

Recenzovaná publikace editorky Hany Haškové, pojednávající o dobrovolné i nedobrovolné bezdětnosti, si kladla za cíl zasadit fenomén bezdětnosti v české společnosti „do širšího rámce odborné a mediální reflexe“ sociodemografických jevů nárůstu bezdětnosti, poklesu plodnosti a odkládání rodičovství do pozdějšího věku, „do kontextu relevantních mezinárodních demografických dat a postojů aktivních občanských a lobbystických skupin v této oblasti“ (str. 8).

Ačkoliv je bezdětnost v poslední době hojně diskutovaným fenoménem, bohužel nebyla doposud dostatečně sociologicky uchopena. Třebaže vyšlo mnoho publikací týkajících se neplodnosti z pohledu lékařské vědy, z oblasti sociálních věd je toto téma takřka nedotčené, a proto si sborník kladl za cíl vytvořit teoretický rámec pro studium bezdětnosti, poklesu porodnosti a odkládání rodičovství v soudobé české společnosti.

Úvodní kapitola Hany Haškové o diverzitě bezdětnosti se věnuje jejím dvěma hlavním dimenzím – bezdětnosti dobrovolné (tj. jako volby) a bezdětnosti nedobrovolné (tj. jako problému), a upozorňuje na to, že mezi nimi existuje velmi tenká hranice. Taktéž rozebírá bezdětnost dočasnou, bezdětnost konečnou, neplodnost, sterilitu nebo bezdětnost z důvodů kulturních či sociálních. Všechny dimenze pak analyzuje ve třech rovinách, a to v rovině sociálního fenoménu, vědeckého zkoumání a společenské reflexe. Poukazuje na důležitost reflexe přímých nebo zprostředkovaných dopadů takto zaměřených výzkumů ve společnosti, u vědeckého zkoumání pak poukazuje na její normativní, mediální a politický rozměr.

Ve druhé kapitole zkoumá Hašková bezdětnost v souvislosti se sociodemografickými jevy v české společnosti v kontextu zemí střední a východní Evropy. Výklad poklesu plodnosti se zaměřuje na dva faktory – na demografickou tranzici české společnosti po roce 1989 a na nárůst strukturálních překážek rodičovství, které pramení z „demografického šoku“, tedy radikální politické a socioekonomické transformace. Následuje výčet obecnějších teorií, které jsou využívány ve výzkumech bezdětnosti – teorie individualizace a kulturní změny, teorie racionální volby, teorie sociální anomie, teorie sociálních sítí a teorie genderové rovnosti. Dosud provedené výzkumy bezdětnosti trpěly podle Haškové nedostatečným propojením kvalitativního a kvantitativního výzkumu, absencí longitudinálního výzkumu a výhradním zaměřením na studii žen a mladší generace. Výše uvedené nedostatky by měl vyřešit výzkumný projekt autorky, jež představuje na závěr kapitoly.

Třetí kapitola Petry Šalamounové se zaměřuje na demografické ukazatele časování mateřství a bezdětnosti žen v evropských zemích.